

Հայ ուրարտագէտը, կադապրուած ուրարտեղէնի «օրինաչափութիւններով», ինչպէս եւ անհաւատ Հայ լեզուաբանը, սահմանափակուած գրաբարեան գիտելիքներով, աթոռապաշտ մեծ գիտնականները, որ պատրաստ են հայկականը զոհաբերելու սուտ «եղբայրութեան» տաճարին, ոչինչ չեն խնայի վերը բերուած փաստարկումները «անհիմն ենթադրութիւն» որակաւորելու, ուրարտագիտութեան «փայլուն վերելքի» փառաբանման ժխտոյ տակ, փորձել ժխտելու ասուածը, ինչպէս եղել է երեք տասնեակ տարիներէ ընթացքով: Բայց նմաններին համոզելու, հաւատացնելու համար չէ չարաբանքներն ու տառապանքները, ինչպէս եւ ճշմարտութեան հիմնաւորումը:

1827-ին, երբ Ֆրանսիայի Արեւելագիտական միութիւնը երիտասարդ արեւելագէտ Շուլցին գործուղում էր Հայաստան Վանի թագաւորութեան արձանագրութիւնները ուսումնասիրելու, Ֆրանսիացիք Մովսէս Խորենացու «Հայոց պատմութիւն»ից գիտէին, որ Հայաստանի արձանագրութիւնները թողել են Ասորեստանի Շամիրամ Թագուհու մարդիկ: Այսպիսով Խորենացին առաջինն էր, որ Վանի թագաւորութեան մ.թ.ա. IX-VI դարերի մշակոյթը հայ Ժողովրդի պատմութիւնից անջատել էր:

Մեր ժամանակի մեծագույն հայագետ լեզուաբանը Հրաչեայ Աճառեանն էր, որ հեգնանքով վերաբերուեց Մորթթմանի փորձերին՝ ռամկերէն հայերէնով կարգաւ Վանի սեպագրութիւնները: Ուրարտերէն բառերի ցուցակով Հր. Աճառեանը կովկասցի ուղիների գիւղերում փնտռում էր ուրարտերէնի հիմքը: Նա ուրիշ կերպ չէր կարող փարուել, քանի որ, ըստ Աճառեանի, ռամկերէն հայկական բարբառների հիմքը եղել է V դարի գրաբարը, որից VII-IX դարերում սկսել են առաջանալ հայերէնի բարբառները, որոնք ոչ մի առնչութիւն չէին կարող ունենալ աւարոդե-
րէն-խաղերէն-ուրարտերէն-բիայնիլիերէն սեպագիր լեզուի հետ (Հայոց լեզուի պատմ., մաս II):

Գ.Բ. Զահուկեանը, որ ճիգ էր թափում օր առաջ Արարատ Ղարիբեանի լեզուի ինստիտուտի աթոռը գրաւելու համար, ուրարտերէնը դարձրեց հնդեւրոպական լեզուախմբին պատկանող («Ուրարտերէնը եւ հնդեւրոպական լեզուները», Ե. 1963): Գ. Տիրացեանը, հակառակ Զահուկեանի, ուրարտներին ու խուրիններին համարում է հայ ժողովուրդի ոչհնդեւրոպացի նախնիներ (գրել էր Պատմա-բանասիրական հանդէսում, 1985, թիւ 1):

Բանասեր պրոֆ. Ռ. Իշխանեանը «Գիտութիւն եւ տեխնիկա» ամսագրի 1988 թ. 11-ի մէջ նշոյնպէս «Ի՞նչ են առում փաստերը» յօդուածում, ինչպէս եւ նոյն թուին տպուած գրքոյկում փաստեր է բերում այն մասին, որ IX-VI դարերում մ.թ.ա. Արարատեան պետութիւն կար Հայաստանում, որին ասորեստանցիք Ուրարտու էին անուանում եւ այս պետութեան թագաւորները արձանագրութիւններ են թողել «Նոր խուռիերէն» լեզուով: Առանց սրա անունը յիշելու, սրա եւ սրա նմանների դէմ երեք ակադեմիականներ՝ Բ.Ն. Առաքելեանը, Գ.Բ. Ջահուկեանը, Գ.Խ. Սարգսեանը մի գրքոյկ հրատարակեցին՝ «Ուրարտու-Հայաստան» անունով (Ե. 1988), ժխտելով Ուրարտուն եւ նրա պատմութիւնը հայկական համարողների փաստերը: Բոլոր փաստարկումները հին են. նորը միայն այն է, որ «ուրարտացի» կոչուողների հետ, Հայաստանի լեռնաշխարհի սահմաններում եկուոր հայկական ցեղեր կային, որոնք իրենց լեզուից բռներ են փոխանակել «բնիկ» ուրարտացիների հետ: Գ.Բ. Ջահուկեանն էլ «Նորութիւն» մտցրեց իրեն տեսակէտում՝ ուրարտերէնը այլեւս հնդեւրոպական ընտանիքից չէ, այլ խուռիերէնի հետ, նաեւ, կարող է, Կրետէ կղզում մ.թ.ա. X-VIII դարում ապրող կրետացիների լեզուի հետ առանձին յատուկ լեզուախմբից են:

Այսպիսով, էրեբունի-Երեւան տոնակատարութիւնից մինչեւ այսօր Ուրարտու-Հայաստան հասկացողութեան մէջ մտցուած «գիտական» նորութիւնները համառոտակի, վերը թուարկածն են, ինչպէս եւ այն, որ Սուրբէն Այվազեանի հայերէն սեպագրերի, «վերծանուած» ոչ-հայերէն լեզուն ապացուցուեց, որ հայերէն չէ: Ինչ մնում է իմ՝ Գիտութիւնների կաճառի Արեւելագիտութեան հիմնարկին ներկայացրած տուեալներին, նրանց պատասխանները մնում են նոյնը: Ողջ աշխարհի արեւելագէտ լեզուաբանները ուրարտերէնը ընդունում են որպէս թզուադիտութեան փայլուն նուաճումը եւ հայ արեւելագէտները չեն կարող նրանցից յետ մնալ, (պարփակուել ազգային կաղապարում), չնայած նրան, որ տուեալները աղաղակիչ են:

Վերը բերուած ուրարտերէն-li = ալի, հայերէն աղի = աղէ չի կարելի, ըստ ուրարտագիտութեան, համարել միեւնոյն լեզուի բառ, ուրարտերէնը ուրիշ լեզուախմբի է, կարող է, սրանցից մէկը միւսից փոխառնուած լինել: Սա է ուրարտագիտականը: Զահուկեանը նշուած գրքոյկում համեմատում է ali հայերէնի աղէ, ընդունելով հայերէնը որպէս յորդորանք՝ դե՛հ, օ՛մ, հապա՛, ինչպէս տալիս են հայերէնի բառարանները: Իսկ «ուրարտերէնը» ապացուցում է, որ ali = աղի եւ asu = ase համագոր արտայայտում են ասել, իջուել, բարբառել իմաստը: Ստորեւ բերուում են Մեխիքիշվիլու նշուած ՈւՍԱ աշխատութիւնից 89 վիմագրի 6-7 տողերը եւ 27 վիմագրի 29 տողից աւագատուութիւններ, սեպագիր եւ տառադարձուած.

[illegible]

Ճնշակաբան (ն) (մ)արդիս և աղի՝ Բագ Խալդինի խուրադի և տա՛մ, աղիվուրի լինի:

[illegible]

ՏԵՐՈՒՆԻ ԱՐՈՒԻՍ ԵՎ ԱՆ(Ն)՝ GIS մեծուվուի, այդինի եւ գուդու վուի... (արեւմտահայերէնի բացա-

